

HARRASTAJALEHDESTÄ TIETEELLISEKSI JULKAISUKSI

Panu Nykänen

Olin lopettelemassa perustutkinto-opintojani Helsingin yliopistossa syksyllä 1993. Jouduin papereita hakiessani heittämään Fabianinkadulla lanttia olisinko lopulta arkeologi vai historian-tutkija. Lantti kääntyi ensimmäisen vaihtoehdon puolelle. Olin kuitenkin aloittanut kirjoittamisen tekniikan menneisyydestä kummankin oppiaineen osalla, työskentelin arkeologian laitoksella, jossa rautakauden elämän teknillinen puoli alkoi kiinnostaa yhä enemmän, ja laudaturtyöni historiasta kirjoitin suomalaisesta lentokoneteollisuudesta.

Ehkä tästä syystä juuri Yhdysvalloista pällannut K.-E. Michelsen kääntyi puoleeni eräänä iltapäivänä historian laitoksella. Hän oli saanut Suomen Teknilliseltä Museoyhdistykseltä (STMY) tehtäväkseen uudistaa *Tekniikan Waiheita* -nimisen seurajulkaisun vastaamaan vuosituhannen vaihteen vaatimuksia. Lupasin toimittaa lehden, kunhan Kalle hoitaisi päätoimittajan työt ja saisin mukaan yhden kollegan. Näin sovittiin, edellytyksenä oli vain se, että työ tehtiin palkatta. Näin minusta tuli lehden ensimmäinen toimitussihteeri vuosiksi 1994–1995.

STMY:n hallituksessa Osmo Simola ja Aarre Terho, sekä myöhemmin puheenjohtajaksi tullut Lars J. Hukkinen olivat keskustelleet tekniikan historian kirjoituksen ongelmista professori Päiviö Tommilan kanssa. Suomessa oli jonkin verran alan tutkimusta, ja väitöskirjojakin jo muutama. Timo Myllyntauksen ”sähkönjakeluteos” oli avannut tutkimuksen uusille urille kymmenkunta vuotta aiemmin, ja Michelsen

Kuva: Eeva Pikälä.

toi mukanaan New Yorkista kertomukset Thomas Hughesista ja kumppaneista 1993. Alan julkaisutoiminta oli kuitenkin lähes harrastuksenomaista ja hukkuu jonnekin yhteiskuntatieteiden ja oppihistorian varjoon. Alalle kaivattiin artikkelijulkaisua. Oli selkeästi käynnissä sukupolven vaihdos, ja pelkona oli, että koko harrastus kuihtuisi pois, jollei nuoria tutkijoita saataisi kiinnostumaan alasta.

LEHTI SAA UUDEN ULKOMUODON

Sain ylipuhuttua arkkitehdin tutkintoa TKK:lla valmistelevalle Katja Savolaisen mukaan hoitamaan lehden käytännön kokoonpanoa. Meillä oli aluksi konttorina HY:n historian laitoksen kahvihuoneen pöytä, jossa suunnittelimme lehden kuvituksen ja sisällön. Samalla eteen tulevan työn määrä alkoi jotenkin hahmottua. TW oli aiemmin tehty siten, että päätoimittaja oli heittänyt saamansa artikkelit pieneen kirjapainoon, joka oli nopeasti taiteillut materiaalista A4-kokoisen julkaisun. Meidän tavoitteenamme oli nyt tehdä korkeimman kansainvälisen tason julkaisu. Tämä tarkoitti sitä, että myös taitto tehtäisiin itse. Erityisesti kuvituksen laatu piti saada aikakauslehtitasoiseksi. Julkaisun koko päätettiin muuttaa tieteellisille

julkaisuille tyypilliseksi B5:ksi. Esikuvana olivat saksalainen Technikgeschichte ja brittiläinen Newcomen Societyn julkaisu.

Laskin nopeasti ettemme kaksin selviä tehtävästä, tarvitsimme ilman muuta kolmannen henkilön mukaan toimitukseen. Sattui niin onnellisesti, että kadulla tuli vastaan Terhi Ketolainen, jonka tiesin taitavaksi tekstin ja kuvan käsittelijäksi. Terhi suostui hoitamaan muutaman asian ensimmäistä numeroa valmistettaessa. Esimerkiksi uuden TW:n yleisleiska piirrettiin Pasilassa puiston penkillä muotoonsa, jossa se taitaa olla vieläkin.¹ ”Muutama asia” muuttui sitten pitkäksi työrupeamaksi.

Saimme ensimmäisen numeron aineiston koottua ehkä hieman itsekkin yllättyen. Taitto syntyi kopiokone, sakset ja liima -menetelmällä. Katja toimitti materiaalit kirjapainoon, joka ei ollenkaan pitänyt uudistuksesta. Lopputulos oli tietysti jonkinlainen katastrofi. Vanha A4 oli ilmeisesti ollut aika hyvä nakki pajalle, joka joutui nyt töihin. Painojälki oli käsiin mureneva, ja pääartikkeli, Petro Pesosen tervajuttu oli muuttunut ”rervaksi”. Asia jäi harmittamaan kovasti.

Kevät oli jo sen verran pitkällä, että valoitimme Katjan kanssa monivuotiseksi lehden konttorin paikaksi Senaatintorilla Suurkirkon rappusten yläpäästä erään suojaosan ja aurinkoisen paikan, jossa suunnittelimme uuden julkaisun toisen numeron, jonka oli pakko onnistua teknisesti. Tässä paikassa tuli syötyä muutamakin jäätelö vuosien mitaan.

Päätimme ottaa prosessin kokonaan haltuumme ja unohtaa kaikki meille annetut ohjeet. Eräänä selkeänä tavoitteena oli nyt vakuuttavan kokoisen julkaisun tekeminen, jotta tuki-ilmoitusten myynti tulisi mahdolliseksi. Tekstimäärä oli kaksinkertaistettava. Lehden kuvituksen perusta filmattiin Mamiya-kamerallani olohuoneeni lattialle rakennetussa pienoisstudiossa, ja Katja suunnitteli kannen graafisen ilmeen ja painatuksen kokonaan uudelleen.

Yksi tärkeä ratkaisu tässä vaiheessa oli uuden kirjapainon etsiminen. Päädyimme Yliopistopainon puheille. Selitin heille että olemme tekemässä uutta tieteellistä julkaisua, jonka tavoitetaso oli kaikin puolin korkealla. Teimme sopimuksen siitä, että Yliopistopaino saisi lehdestä mahdollisuuden kokeilla uusia tekniikoita, ja tekisimme kehitysprojektin molempia hyödyttävänä operaationa. Lehti puolestaan oli valmis sopimaan toimitusaikataulujen venymisestä. Tästä suhteesta syntyikin sitten lehden kehityksen kannalta olennainen tekijä. Kakkosnumeron painojälki oli suorastaan loistava, ainakin menneeseen verrattuna. Tulevina vuosina yhteistyössä lehti muutettiin liimasidotuksi ja vähitellen moniväriseksi. Lehti toimi pilottihankkeena useille kirjapainoudistuksille, mitä Vallilassa hiottiin malliinsa.

TOIMINTA VAKIINTUU

Lehden tekeminen vakiintui ensimmäisen kahden numeron jälkeen hetkeksi uomiinsa. Keskityimme kehittämään lehden näyttävyyttä ja sisältöä, jonka kokoaminen ensi alkuun ei ollut mikään suuri ongelma. Innostuneita kirjoittajia oli riittämiin, ja painettu sivumäärä kasvoi hämmästyttävää vauhtia. Samoin lisääntyi STMY-seuran jäsenmäärä, eli lehden tilaajakunta alkoi kasvaa. Huomasimme saavamme lukijoita ympäri Suomea. Tilanne antoi Lasse Hukkiselle mahdollisuuden toteuttaa seuran sääntöuudistus, joka oli välttämätön edellytys toiminnan jatkumiselle. Tekniikan Historian Seura (THS ry) irrottautui nyt täysin vanhasta suhteestaan tekniikan museotoimintaan.

Parin vuoden jälkeen lähimpiin kirjoituspöytälaatikot oli kuitenkin tyhjennetty. Meidän piti oikeasti ryhtyä metsästäämään eteviä kirjoittajia. Jouduin selittämään aika monelle lähitieteiden tutkijalle, mitä on tekniikka. Käännekohtaksi taisi tässä muodostua numero, jossa Risto Kesseli kirjoitti

Prekolumbiaanisista adobetiilichullpista ja Markus Hiekkänen keskiaikaisen kivikirkkojen rakentamisesta. Numerosta tuli oikea klassikko, ja painos myytiin loppuun viikossa. Yhtäkkisesti taloutemme oli aika hyvässä kuosissa, ja pystyimme maksamaan muutamille kirjoittajille apurahan kirjoituksen toimitustyötä varten. Lehden maine alkoi vakiintua, ja saimme uusia kirjoittajia esimerkiksi Tampereelta ja Turusta. Samaan aikaan lehdelle vakiintui eräänlainen toimintuskunta, jonka tehtävänä oli tunnistaa ympäristöstään mahdollisia jutun kirjoittajia.

Lehden vakiintuessa saimme myös yhteistyökumppaneita esimerkiksi teollisuushistorian alan puolelta. Tuija Mikkosen artikkelit teollisuushistorian alan tapaamisista alkoivat jossain vaiheessa olla vakiojuttujamme. Ari Sirén toimi pitkään hyvänä taustavaikuttajana teollisuushistorian suuntaan.

Terhi Ketolainen oli aika pian toiminnan alkaessa ottanut hoitaakseen lehteen tulevien tekstien kieliasun korjaamisen ja oikoluvut. Saimme aika paljon kiitosta nimenomaan lehden kielen kehityksestä, ja nootitusjärjestelmä oli aina viimeisen päälle tarkastettu ja ohjeistettu. Lehteä tehtiin usein Porvoon Kerkkoon kylän vanhassa pihapiirissä sijaitsevassa talossa, hürten rapistellussa nurkissa. Terhistä tuli nyt lehden toimitussihteeri, ja minä puolestani siirryin Kallen tilalle päätoimittajaksi vuoden 1996 alusta lähtien. Lehdestä tuli hyvä tutkijakoulu, kirjoittelin väitöskirjani teknillisen kemian historiasta näinä vuosina.

Sitten kirjapainomaailma muuttui radikaalisti. Vanhasta saksitaitosta luovuttiin, ja meiltä odotettiin täydellistä taittotiedosta suoraan painokoneelle. Budjettimme ei olisi kestänyt ostopalvelujen käyttöä. Yllättäen pelastukseksi muodostui Tieteellisten Seurojen Valtuuskunnan julkaisutoimintaa tukevat apurahat, joita kävin pokkaamassa Eeva-Liisa Aallolta muutamankin kerran. Lehti sai hankittua taittotyössä tarvittavan tietokoneen ohjelmineen. Uudistus oli kui-

tenkin hankala. Se vei budjetoinnin aivan kriisirajoille, ja lehden budjetointi muodostui THS ry:n pääasialliseksi huoleksi. Puheenjohtaja Lars J. Hukkinen pelasti seuran konkurssilta toistuvasti. Saimme joka tapauksessa tehtyä sarjan aika hyviä julkaisuja, vaikka itse sen sanonkin. Huipuksi muodostui sitten 1999 teknillisen korkeakouluopetuksen juhluvuoden numero, jonka painosmäärä 80-sivuiselle numerolle oli muistaakseni 2400 kappaletta.

TIETEELLINEN JULKAISU

Tärkeä tekijä lehden jatkuvuuden kannalta oli tasapainon löytäminen insinöörikunnan ja historian tutkijoiden välisessä kissanhännän vedossa. Osa jäsenistöstä ja lehden lukijoista kritisoi kovasti esimerkiksi artikkeleiden nootitusta vastaan. Keskustelu kuitenkin vaimeni pikkuhiljaa, ja lukijatkin oppivat ilmeisesti vähitellen lukemaan humanistien kommervenkkejä. Tärkeä opas keskustelun käymiseen oli Ulrich Wengeroth, jonka luona kävin Münchenissa ja joka puolestaan vieraili Suomessa kertomassa tekniikan historian tutkimuksen traditioista Saksassa. Toinen tärkeä tekijä onnistumisessa oli toimituskierron nopeus. Kun useissa tieteellisissä julkaisuissa käsikirjoituksen jättämisestä saattoi kuluu kolmekin vuotta julkaisun tekemiseen, TW pystyi pitämään tämän kierroksen yleensä noin puolessa vuodessa. Hylättyjen käsikirjoitusten määrä ei ollut suuri, koska teksteistä tehtiin alustava karsinta aika karkealla kädellä jo ensimmäisissä keskusteluissa.

Vuosituhanne vaihteessa yhteistyö alan kansainvälisten seurojen suuntaan alkoi olla tavanomaista elämää. Eräänä huipphetkenä muistan sen, kun esittelin Porvoon katedraalia kauniina talvi-iltana John ja Mary Staudenmeierille, ja päästyämme Kerkkooseen tavoitimme paikalta jo saapuneen David Nyen ihmettelemässä puoläm-

imityksen tekniikkaa Kimmo Antilan kanssa. Eräänä keskustelun aiheena oli se, miten oli mahdollista kustantaa viiden miljoonan suomalaisen muodostamalle lukijakunnalle jatkuvasti painosmäärältään toiselle tuhannelle menevää tieteellistä tekniikan historian alan julkaisua.

Suurin muutos 2000-luvulle tultaessa oli kuitenkin se, että lehden tekeminen alkoi muistuttaa oikeaa työtä. Seuralle vuokrattiin Töölössä Urheilukadulla sijaitsevasta arkkitehtien työhuoneesta nurkka, jossa Katja ja Terhi usein yötä myöten viimeistelivät taittoa.

Samaan aikaan alkoi verottajan puolelta lainsäädännön uudistus, joka käytännössä teki harjoittamamme palkattoman työn mahdottomaksi. Meistä tuli yrittäjiä, ja tekemämme työ poisti kaikki mahdollisuudet minkäänlaiseen sosiaaliturvaan tai eläkkeen kertymään. Keskustelut, jotka liittyivät kysymykseen, olivat hyvin hankalia. Asia ratkesi lopulta siten, että taittajalle ja toimitussihteerille alettiin maksaa numerokohtaista palkkaa. Päätoimittajan tehtävä päätettiin pitää kuitenkin perinteiseen tapaan tieteellisenä palkattomana sivutoimena. Eihän kirjoittajillekaan ollut tarkoitus ryhtyä maksamaan rahaa. Esityksiä rahatalouteen siirtymiseen kuitenkin tehtiin jatkuvasti.

LEHTI PYSYTTLEE OMALLA TIELLÄÄN

2000-luvun alkupuolella toiminta jotenkin vakavoitui. Meillä oli vaihtoehtona lähinnä sulautuminen johonkin muuhun julkaisuun. Esityksiä tehtiinkin tähän suuntaan esimerkiksi naapurimaan tieteen tekijöiden puolelta, mutta havaitsimme pian ettei heilläkään prosessin hoitaminen ollut aivan hallussa. Vanha kilpakumppani Polhem katosi käytännössä yllättäen kartalta. Ymmärsimme tällöin, kuinka helppoa olisi tieteellistä myös TW olemattomiin. Tämä olisi puolestaan lopettanut todennäköisesti aika tehok-

kaasti koko alan harrastuksen maassa. Lasse Hukkinen kävi tutkimassa mahdollisuuksia yhteistyökumppanin löytämiseksi tekniikan alan järjestöjen puolelta. Meille tarjottiin kuitenkin vain mahdollisuutta kirjoittaa palkkiotta kaupallisiin julkaisuihin, mihin emme tietenkään suostuneet. Toimintamme perusta oli kuitenkin oman tutkimuksen alamme tukeminen tieteellisen julkaisun menetelmin. Olimme mm. aloittaneet vertaisarvioinnin, jota sovellettiin laajempiin artikkeleihin aina selkeästi tieteellisten tekstien kohdalla. Tällaisten menettelyjen soveltaminen ympäristöön, jossa toinen osapuoli tavoitteli suoraa taloudellista hyötyä, oli mahdotonta. TW:n tavoitteena oli kuitenkin suomalaisen tekniikan kulttuurin ja tutkimuksen edistäminen, siis tiedon jakaminen.

Eräs ratkaisu lehden rahoituksen ongelmiin löytyi THS ry:n hallituksesta. Veijo Kauppinen otti hoitaakseen ilmoitusmyynnin, jonka tulojen avulla paikattiin paljon suuriakin reikiä budjetissa.

Lehti sai tässä vaiheessa uuden päätoimittajan, kun Kimmo Antila otti ohjat käsiinsä. Taloudellisen kriisin vuosista selvitettiin erinomaisella yhteistyöllä, jonka lankoja piti käsissään toimitustyön kokonaisuudessaan haltuunsa ottanut Terhi. 2000-luvun alkaessa tekniikan historian tutkimus oli vakiinnuttanut asemansa osana historian tutkimuksen kenttää. Vuosikymmenen lopulle tultaessa alan väitöskirjoja oli jo kymmenkunta, ja eri yliopistoissa harjoitettu tutkimus edellytti korkeatasoisen julkaisusarjan jatkamista.

¹ Tästä toimitussihteerä Ketolaisella on, vuoden aikakin huomioon ottaen, toisenlainen muistikuva, ks. s. 53.